

TARBIYACHILAR BOLALARNING MUSTAQIL KO'NIKALARINI SHAKLLANTIRISHGA ASOSIY E'TIBORINI QARATADI

Axmedov Bexzod Madaminovich

Andijon davlat universiteti

O'quv ishlar bo'yicha prorektor

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (phd)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17159829>

Tarbiyachilar kichik maktabgacha yoshdagi bolalarning e'tiborini libosning tashqi ko'rinishiga, shakliga, ranglariga va bezak elementlariga qaratadilar. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ular uni mansubligiga ko'ra tasniflashadi: bayramona, kundalik; ayollar, qizlar uchun; ayollarga xos, erkaklarga xos. Ularni xalq libosi bezaklari, bezak materiallari: marvaridlar, marjonlar, rang-barang shishalar va boshqalar bilan tanishtiradilar. Tarbiyachilar ranglar shodon to'plamida bolalarga go'zallikni ko'rishga yordam beradilar va uni samarali ijodiy faoliyatda bolalar tasvirlashlariga harakat qiladilar. Bolalar ayollarning xalq libosini, erkaklar do'ppisi, belbog'i va boshqalarni bezak bilan pardoqlashadi (rasmda, applikatsiyada).

Tarbiyachilar bolalarni yorqinligi va ranglarning boyligi bilan ajralib turadigan qo'lda to'qilgan gilamlar bilan tanishtiradilar.

Bolalar yog'ochdan yasalgan buyumlarning har xil turlari, ularning maishiy va estetik (bezakli) maqsadi bilan tanishadilar. Pedagoglar bolalarda o'lkamiz boyligi bilan xalqning eng sevimli mashg'ulotlaridan biri bo'lgan yog'och o'ymakorligi o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi tushunchalarni shakllantiradilar. Estetik tuyg'ularning ana shunday moddiy ifodasi bilan xalq azaldan o'z turmushi va ijodini bezatib kelgan.

Tarbiyachilar bolalarda kulolchilik buyumlari haqida ota-bobolarimiz va zamondoshlarimizning zarur uy-ro'zg'or buyumlari sifatidagi tushunchasini shakllantiradilar.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalar sopol buyumlari haqida tasavvurga ega bo'lishadi.

4-6 yoshli bolalarni tarbiyachilar do'mbira, karnay, surnaylar, ularning maqsadi bilan tanishtiradilar. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarga do'mbiraning ota-bobolarining hayotida tutgan o'rni - yong'in, dushmanning yaqinlashishi, hurmatli mehmonning kelishi va boshqalar haqida xabar berish to'g'risida gapiriladi.

Xalq madaniyatini bilishning predmeti an'anaviy xalq madaniyati va tabiiy muhit bilan bog'liq bo'lgan xalq amaliy san'atining bir qismi sifatida me'morchilik hisoblanadi.

5 yoshgacha bo'lgan bolalar deraza naqshinkor hoshiyasiga ega bo'lgan yog'och uy va zamonaviy g'isht uylari haqida tasavvur oladilar. Ular eski uyni (katta buvimniki) va o'zlari yashaydigan uyni solishtirishadi. Ular orasidagi umumiylik va o'ziga xosliklarni topadilar.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalar esa: qadimiy va zamonaviy shahar (qishloq) me'morchiligi haqida; qishloq uyi haqida; naqshinkor boloxona; yog'och o'ymakorligi haqidagi yangi tasavvurlarni ochadilar. Bolalar "yaxshi ish ikki asr yashaydi" iborasi bilan tanishadilar. Inson o'ladi va uning mehr bilan qilgan ishlari uzoq yashaydi, nevaralari va chevaralari uni asrashadi.

Bolalar ziyoratgohlar, ularning tashqi ko'rinishi va bezaklari haqida tarixiy obidalar sifatida tasavvurga ega bo'ladilar.

Tarbiyachilar bolalarni xalq og'zaki ijodi bilan tanishtirish doirasini kengaytiradilar. Ular katta maktabgacha yoshdagi bolalarni ertaklar, aforizmlar, maqollar, matallar, xalq iboralari, qahramonlik dostonlari bilan tanishtiradilar.

Vatanga muhabbat tuyg'usini tarbiyalashda ona yurt tabiati haqida estetik tasavvurni va unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni shakllantirishga katta ahamiyat beriladi. Har bir yosh bosqichida tarbiyachilar bolani o'z ona tabiatining go'zalligini, uning jozibasini ko'rishga; tabiatdan o'zi uchun yangi narsalarni, yilning har bir faslida, kun davomida (quyosh botishi va quyosh chiqishi paytida) sodir bo'ladigan o'zgarishlar kashf etishga undaydi.

Bolalarda nafasat tuyg'usi, o'zi yashayotgan tabiiy muhit, uning yil fasllarining almashinuviga qarab o'zgarishi, tabiatning inson hayotidagi ahamiyati va tabiat hayotidagi uning o'rni haqida tushunchalar tizimini shakllanadi.

Tarbiyachilar tabiat olamiga tabiiy faol qiziqishning namoyon bo'lishini, uning o'rganayotgan ob'ektlarining mohiyatiga kirib borish istagini rag'batlantiradilar.

Ona yurt tabiati va uni asrash hissini estetik idrok etishni shakllantirishda tarbiyachilarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- qiziqishni saqlab qolish va bolalarning qiziquvchanligini, atrof-muhitni asrashga asoslangan kognitiv faollikni rivojlantirish uchun sharoit yaratish, bolada "Zarar yetkazma" - hissiy sezgirliги va axloqiy odatini shakllantirish;

- kuzatuvchanlik, sezgirlik va ziyraklikni shakllantirish, inson (u, bola) tabiatning bir qismi ekanligini, tabiat insonga (unga, bolaga) yashashiga yordam berishini va bola tabiatga g'amxo'rlik qilishini, uni ko'paytirishini tushunishni shakllantirish;

- bolaning atrof tabiat olamini obrazli, hissiy va estetik idrok etishi uchun sharoit yaratish.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda o'z ona tabiatining go'zalligini hissiy va ongli idrok etishlari rivojlantiriladi, tizimli tasavvurlarni shakllantirishga hissa qo'shadilar:

- fasllar haqida, ularning har biriga xos xususiyatlar majmuasi haqida; ob-havo, havo, suvning harorati, o'zgarishi haqida; yog'ingarchilik, shamollar, kun va tunning uzunligi haqida;

- kuz, qish, bahor va yoz fasllari ta'sirida uy va yovvoyi hayvonlar, qushlar, baliqlar, hasharotlar, daraxtlar va boshqa o'simliklarning tashqi ko'rinishi va xatti-harakatlaridagi o'zgarishlar haqida;

- yilning turli fasllarida hayvonlar va o'simliklarning xulq-atvori va tashqi ko'rinishiga ovqat topish mazmuni, usuli, joyi va shartlarining ta'siri to'g'risida; hayvonlar va o'simliklarning sovuq va boshqa noqulay yashash sharoitlaridan himoya qilish uchun turli xil moslashuvlari haqida (mo'yna, tuklar, patlar zichligi va rangining o'zgarishi, boshpana, turar-joy qurilishi, qish uyqusi, jamoaviy ovqat topish va boshqalar) qishlovchi, ko'chuvchi va migratsiyalovchi qushlar, qushlarning bunday xatti-harakatlarining sabablari haqida;

- turmush tarzi, uy va yovvoyi hayvonlar va qushlarning tashqi qiyofasi, oziqlanishi, xulq-atvori, yashash joylarining mavsumiy o'zgarishlari, uy va yovvoyi hayvonlar - ularning qarindoshlarining tashqi ko'rinishi, xatti-harakati, ovqatlanishi, yashash joylaridagi o'xshashlik va farqlar haqida (bo'ri - it, silovsin - mushuk, yovvoyi cho'chqa - cho'chqa, quyon - tovushqon va boshqalar);

- odamning yovvoyi va uy hayvonlari hayotidagi o'rni va ta'siri, har ikkalasi ham muhtoj bo'lganda odam tomonidan yordam ko'rsatish haqida;

- yovvoyi hayvonlarning cho'llarda qishki sharoitga moslashishi;

- hayvonlar, qushlar, baliqlar, o'simliklarning ko'payishi, bolalar, jo'jalar, mayda baliqlar, urug'larni qanday parvarish qilishlari, odamlar va hayvonlar, qushlardagi naslga bo'lgan munosabatning o'xshashliklari va farqlari haqida;

- barcha hayvonlar, qushlar, baliqlar, hasharotlar va hatto o'simliklar shafqatsiz munosabatdan iztirob chekishi, ularga nisbatan mehrlil, yumshoq munosabat uchun, ular bunga nisbatan bildirgan munosabat uchun shodlik va minnatdorchilik haqida;
- yer yuzidagi barcha tirik mavjudotlarning hayoti ko'p jihatdan odamlarning ularga bo'lgan munosabatiga bog'liqligi haqida;
- nafaqat o'zi va yaqinlari haqida qayg'uradigan, atrof-muhitga, o'simlik va hayvonot dunyosining barcha vakillarini o'rganadigan va ularga g'amxo'rlik qiladigan, "Zarar yetkazma!" qoidasi bo'yicha yashaydigan odamlar haqida, bunday odamlar qiziqarli, quvnoq, shodon yashashlari, bunday odamlarni sevishlari va hurmat qilishlari haqida.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Agayev A.G. Patriotizm: sodержaniye, ob'yem razvivayuyushyego ponyatiya. /Patriotizm: Istoki i sovremennyye problemy. Maxachkala: Izd-vo Yupiter, 1995. - 123s.
2. Adujalilova, Sh. A. Abdurauf Fitratning oila tarbiyasiga oid qarashlari: ped. fan. nomzodi dis. avtoreferati / Sh. A. Adujalilova O'zR Xalq ta'limi vazirligi.-Niyoziy nom. O'z. Ped. Fan ilmiy tadqiqot in-ti.-Toshkent: 2005.- 22 b.
3. Azarov, Yu.P. Oila pedagogikasi.- Toshkent: O'qituvchi, 1998. - 272 b.
4. Azizovning "Qo'g'irchoq teatri vositasida maktabgacha katta yoshdagi bolalarda axloqiy-estetik sifatlarni shakllantirish. Ped.fan.dok. ...diss.avtoreferati. - Toshkent, 2020.- 27 b.